

Konference o deliktním právu (Vídeň)

Název konference: 17th Annual Conference on European Tort Law – Developments in Tort Law in Europe 2017

Pořadatel: European Centre of Tort and Insurance Law (ECTIL) ve spolupráci s Research Unit for European Tort Law (ETL) při Rakouské akademii věd

Místo konání: Rakouská akademie věd, Vídeň

Datum konání: 5.–7. 4. 2018

Autor zprávy: doc. JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D.; KOP PF UK

Ve dnech 5.–7. 4. 2018 se na půdě Rakouské akademie věd (pod záštitou Evropského centra pro deliktní a pojistné právo – ECTIL) uskutečnila tradiční výroční mezinárodní konference, jejímž tématem byl vývoj evropských právních úprav v oblasti deliktního práva v uplynulém roce 2017.¹ Konference sestávala ze dvou částí. V první konferenční den, kdy mezinárodnímu fóru předsedaly Monika Hinteregger (profesorka civilního a mezinárodního práva soukromého na UNI Graz) a Christiane Wendehorst (profesorka civilního práva na UNI Vienna), byla věnována pozornost jednotlivým evropským státům, vývoji jejich legislativy a deliktní judikatury. Řečníci v krátkém sledu po sobě referovali o stavu a recentním vývoji deliktního zákonodárství své země, přičemž se vždy soustředili rovněž na zajímavé případy ze soudní praxe.

Z hlediska jednotlivých národních úprav se vývoj deliktního práva v roce 2017 potýkal s problémy, které si přiblížíme v dalších odstavcích.

V **Rakousku** řešil tamní NS otázku případné náhrady za újmu způsobenou nervovým otřesem (šokem) ze ztráty blízké osoby. V daném případě šlo o smrt žalobcova bratra, jenž byl léčen v nemocnici, kde ošetřující lékař opomněl provést vyšetření ultrazvukem. Dle žalobcova tvrzení existoval mezi oběma bratry neobvykle blízký emoční vztah. Pokud jde o náhradu této újmy u blízkých příbuzných, zaujal rakouský OGH již v roce 2001 kladný postoj, ovšem za předpokladu, že mezi dotčenými bylo skutečné, aktuální a intenzivní emoční pouto. Musí přitom jít o rodiče, děti, manžele, snoubence, nesezdané partnery či nezletilé sourozence. V posuzovaném případě se však jednalo o sourozence dospělé. Soud

přistoupil k objektivizujícímu výkladu příslušné smlouvy o péči o zdraví s tím, že aktuální a intenzivní emoční pouto musí být pro odpovědnou stranu předvídatelné, což však u dospělých sourozenců běžně nebývá. Citované rozhodnutí OGH (7 Ob 105/17t ze dne 29. 11. 2017) nicméně vyvolalo odbornou polemiku, zda tento požadavek předvídatelnosti není příliš striktní.

Belgická referující (prof. Isabelle Durant, UNI Louvain) poukázala na problém belgického deliktního práva spočívající v uplatňované teorii o jednotě trestního a civilního zavinění. Belgický trestní řád obsahuje v čl. 4 pravidlo znějící „le criminel tient le civil en état“, podle něž dojde-li k podání žaloby o náhradu újmy v případě oběti trestného činu (poškozeného) samostatně v civilním řízení, pozastavuje se toto řízení do doby, než trestní soud vynese konečné rozhodnutí ve věci, a takové rozhodnutí pak působí jako *res iudicata* ve vztahu k podaným civilním žalobám. Uvedený přístup totiž v praxi významně zpomaluje účinnou kompenzaci poškozeného cestou občanského práva (kupř. ve věci tragédie letecké přehlídky v Oostende v červnu roku 1997). Belgický zákonodárce ve snaze urychlit civilní soudní řízení přichází s legislativní úpravou týkající se těch případů, kde je odpovědnost škůdce objektivní, tj. bez zřetele k zavinění. Tehdy se nemá uplatnit zmíněné pravidlo trestního řádu.

Bulharský delegát (Viktor Tokushev, UNI Sofia) podrobil kritické analýze rozhodnutí tamějšího NS (č. 1/15.03.2017). Týkalo se přiznávání náhrad újmy za nezákonně uložené správní sankce (typicky pokuty). V souladu s ním se mají nahrazovat i náklady vynaložené na zastoupení advokátem, přestože zastoupení v těchto případech není povinné.

¹ Účast na konferenci byla podpořena grantem Progres Q03 „Soukromé právo a výzvy dneška“, jehož koordinátorem je prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Jiří Hrádek (CPK UK, Praha), referující o vývoji v **České republice**, se zaměřil na konkrétní rozhodnutí NS, kterým dochází v dané věci poprvé k akceptaci názoru ÚS ČR ohledně náhrad za škody na vozidle způsobené dopravní nehodou (II ÚS 795/2016). K právnímu názoru Nejvyššího soudu, podle něhož nelze rozdíl v tržní ceně havarovaného vozidla po provedené opravě považovat za škodu, Ústavní soud konstatuje, že takový výklad odporuje chráněnému principu úplného odškodnění zásahu do práv a nereflektuje sociální a ekonomickou tržní realitu. Jsou-li totiž nahrazeny toliko náklady na opravu věci, ovšem nikoliv rozdíl v její tržní hodnotě, nepřináší již věc svému vlastníku stejný užitek, a škoda způsobená protiprávním jednáním mu tak není nahrazena v plném rozsahu.

V **Anglii** (Annette Morris, UNI Cardiff) byl zkoumán zajímavý případ náhrady nemajetkové újmy způsobené fyzickým, sexuálním a emočním zneužíváním dítěte svěřeného do náhradní péče. Poškozená Armes byla v péči Nottinghamshire County Council (NCC) v rozmezí svých 7 až 18 let. Příslušné místní úřady ji svěřily do náhradní péče manželům A v letech 1985 až 1986 a poté do péče paní B v letech 1987 až 1988. Ze strany pěstounů docházelo k uvedeným druhům zneužívání a Armes argumentovala, že za zneužívání je odpovědný příslušný místní orgán rozhodující o svěřením dítěte do péče (NCC). Odvolací soud žalobu nicméně zamítl s tím, že odpovědnost za újmu zde dána není, což posléze potvrdil i Supreme Court, ovšem s disentujícím stanoviskem soudce lorda Hughese, který byl toho názoru, že příslušné místní úřady jsou odpovědné za škodu způsobenou třetími osobami (pěstouny) na základě tzv. vicarious liability.

V **Estonsku** došlo v roce 2017 k transpozici směrnice 2014/104/EU o určitých pravidlech upravujících žaloby o náhradu škody podle vnitrostátního práva v případě porušení právních předpisů členských států a Evropské unie o hospodářské soutěži (tj. soukromoprávní vymáhání soutěžního práva). Irene Kull dále analyzovala vybrané rozhodnutí estonského NS ohledně odpovědnosti mateřské školy za újmu na zdraví dítěte (č. 3-2-1-128-16 ze dne 5. dubna 2017). V daném případě došlo k újmě na zdraví tak, že jedno dítě udeřilo kamenem do hlavy jiné dítě, a to během venkovních her v obecní mateřské škole. Rodiče poškozeného dítěte požadovali náhradu majetkové i nemajetkové újmy (cca 1 000 eur) po zřizovateli, resp. provozovateli

mateřské školy. Poté, co soudy nižších instancí zaujímaly značně disparátní stanoviska, rozhodoval o věci rozšířený civilní senát NS. Případ byl posuzován na základě smluvní odpovědnosti (*ex contractu*), tj. jako odpovědnost zřizovatele mateřské školy za újmu způsobenou porušením smluvní povinnosti náležitěho dohledu, ačkoliv – jak poznamenává NS – tu byla možnost žalovat i v režimu mimosmluvní odpovědnosti. **Francouzská** mluvčí (Zoé Jacquemin, UNI Paris XIII) připomněla novelizaci Code civil v oblasti závazkového práva. Dále se věnovala reformě deliktního práva a připomněla po sobě jdoucí projekty (Avant – Projet Catala, Projet Terré a návrh Ministerstva spravedlnosti z roku 2016 a 2017). Pozornost přitom zaměřila na projev sankční náhrady škody, který se objevuje v posledních návrzích (čl. 1266-1) jako (nepojistitelná) civilní pokuta (*amende civile*). Dále se věnovala analýze rozhodnutí Cour de Cassation (Civ 2) z 23. března 2017 o náhradě nemajetkové újmy nepřímým (sekundárním) obětem újmy na životě. Manželka zavražděného muže požadovala (vedle materiální škody) i náhradu své újmy nemajetkové (deprese, smutek ze ztráty milované osoby). Kasační soud potvrdil, že ztráty pocítované členy rodiny primární oběti mohou být někdy rozděleny do dvou kategorií, a sice na ty spojené s jejich vlastní osobou a na ty, které odvozujeme z blízkého vztahu k primární oběti. Posoudil tedy její nárok na náhradu za ztrátu milované osoby jako nárok nepřímé oběti (*victime par ricochet*), jenž není zahrnut v náhradě za nemateriální újmu přímé oběti v případě patologické depresivní poruchy.

V **Německu** došlo k přijetí nové právní úpravy ohledně náhrady újmy sekundárním obětem za vytrpěné bolesti – tzv. *Hinterbliebenengeldgesetz*. V souladu s novou úpravou může příslušnou náhradu požadovat každý, kdo měl s primárním poškozeným (obětí fatální újmy) blízký osobní vztah. Blízkost vztahu se předpokládá *ex lege* u rodičů, dětí, manželů a registrovaných partnerů (právní domněnka je nicméně vyvratitelná), kdokoli jiný musí blízkost svého vztahu prokázat. Otevřenou otázkou v těchto případech nicméně zůstává právě posouzení blízkosti vztahu mezi poškozeným a sekundární obětí; test dostatečné blízkosti musí být zjevně předmětem dokazování. Výše náhrady se odvíjí od konkrétního případu a měla by být adekvátní. Dle německého řečníka je nová legislativa vykročením správným směrem, avšak bude velkou výzvou pro německé soudy. Německý

BGH byl ve zkoumaném období konfrontován s mimořádně zajímavou otázkou děditelnosti nároků z titulu zásahu do osobnosti (Demjanjuk, NJW 2017, 3004, BGH). V daném případě žaloval bývalý dozorce koncentračního tábora bulvární deník za zásah do osobních práv, avšak zemřel dříve, než bylo vydáno jakékoliv rozhodnutí ve věci. Dle německého NS nemohou dědicové zemřelého pokračovat ve vymáhání náhrady újmy, neboť nároky z titulu osobnostních práv nejsou předmětem dědické posloupnosti; jde o práva nerozlučně spjatá s osobou jejich nositele (höchstpersönliches Recht). Účelem podané žaloby má být toliko poskytnutí satisfakce oběti zásahu do osobnosti; výjimky nejsou přípustné ani pro již probíhající řízení.²

Recký soud (Areios Pagos 1059/2017) byl konfrontován s problematikou náhrady nemajetkové újmy v případě osoby, která zůstala po nehodě ve vegetativním stavu (kómatu). Dospěl k závěru, že náhrada i v těchto případech poškozeným přísluší, lhotejno zda bolest (jakoukoliv) cítí, či nikoliv, lhotejno zda si uvědomují závažnost svého zdravotního stavu, či nikoliv, a konečně je lhotejno i to, zda poškozený může cítit radost a úlevu z poskytnuté pekuniární satisfakce. Jedním z argumentů, proč je třeba přiznat náhradu za vytrpěné újmy i lidem ve vegetativním stavu, je to, že opačný přístup by byl nekonzistentní s ohledem na možnost přiznat náhradu nemajetkové újmy i právnické osobě, která sama o sobě jistě taktéž nemůže pocítit hloubku ani intenzitu zásahu do svých práv.³

V **Maďarsku** byla po určité době znovu otevřena velmi zajímavá otázka případné deliktovní odpovědnosti státu za legislativní akty či opomenutí. Maďarský občanský zákoník⁴ v současné době upravuje toliko odpovědnost státu za nedbalostní delikty státních zaměstnanců. Judikatura tamějšího NS zaujala již dříve stanovisko, že stát nemůže být odpovědný za pochybení při své zákonodárné činnosti, neboť legislativní akty (stejně jako legislativní opomenutí) nevytvářejí samy o sobě soukromoprávní vztahy, tj. tvorba právních předpisů je mimo aplikační dosah

civilního práva (EBH 1994. 14.). Tento přístup byl posléze kriticky analyzován naukou a zpochybněn i některými rozsudky regionálních soudů. V loňském roce se k tématu vrátil NS a vydal rozhodnutí, jímž odpovědnost státu za legislativní činnost uznal a přiznal náhradu škody za zmařené investice. Proti-právnost zákonodárce byla shledána v tom, že právním předpisem (z let 2011 a 2012) zakázal provoz herních automatů s výjimkou prostoru herny a kasina, a to bez náhrady (kompenzace) a aniž by bylo stanoveno přechodné období. NS tentokrát konstatoval – odvolává se kromě jiného i na judikát SDEU ve věci *Berlington vs Maďarsko* –, že daným právním předpisem bylo ze strany státu protiprávně zasaženo do základních práv a svobod provozovatelů herních automatů (Pfv. IV.20.211/2017).

Podobné téma bylo předmětem odborných diskusí rovněž v **Litvě**. Litevské soudy také zkoumaly otázku odpovědnosti státu za neúplnou či nesprávnou implementaci evropské směrnice č. 2015/2302 ze dne 25. listopadu 2015 o souborných cestovních službách a spojených cestovních službách. Po jistém váhání přiznaly soudy vyšších instancí právo na náhradu majetkových újem, avšak zamítly současně uplatněné nároky nemajetkové povahy.

Italská řečnice (prof. Elena Bargelli) se věnovala otázce sankční náhrady škody v italském právu, resp. problému uznání cizího rozhodnutí se sankční náhradou. Přiblížila v této souvislosti dosavadní judikaturu italských soudů, které se uznání cizích soudních rozhodnutí se sankční náhradou až dosud bránily.⁵ Posledním rozhodnutím italského Corte di Cassazione (velký senát, č. 16601 ze dne 5. července 2017) nicméně dochází k uznání rozsudku USA i se sankční náhradou újmy (punitive damages) a konstatuje, že sankční náhrada není sama o sobě v rozporu s veřejným pořádkem. Argumentuje přitom tím, že kompenzační funkce náhrady škody je sice převažujícím přístupem v evropských národních systémech, avšak nikoli výlučným a v konkrétním případě může náhrada újmy plnit i funkce odstrašující, resp. sankční.

² Zajímavé v tomto kontextu bude sledovat, jak dopadne spor někdejšího kancléře Helmuta Kohla v obdobné věci. Kohl se soudil o 1 milion eur jako náhradu za nemajetkovou újmu způsobenou zveřejněním jeho neautorizovaného životopisu. Kniha, která se stala bestsellerem, podle soudu závažně poškodila osobnostní práva bývalého politika. Kolínský soud jeho nárok uznal, žalovaní však podali odvolání proti rozsudku první instance. Helmut Kohl nicméně zemřel dříve, než bylo projednáno odvolání.

³ Na stranu druhou zůstává řecká soudní praxe nepřátelská k náhradě nemajetkové újmy za vytrpěné bolesti ze ztráty blízké osoby (typicky člena rodiny) u osob, které s ohledem na své postižení (fyzické či mentální) rovněž nemohou objektivně prožívat emoce a jiné podněty z vnějšího světa. Blíže viz konferenční příspěvek prof. Eugenie Dacoronie, dostupný na <http://www.ectil.org/ectil/getdoc/664372b5-70c4-4119-ab55-d73e5caf414f/17thACET-Greece-Dacornia.aspx>.

⁴ Připomeňme jeho problematický vstup v účinnost z hlediska deliktivního práva (obecná část nového maďarského kodexu vstoupila v účinnost 1. 5. 2010 a část pátá až k datu 15. 3. 2014). Nový maďarský OZ nahrazuje nemajetkovou újmu konceptem přímého odškodnění za vytrpěné bolesti včetně újmy citové, resp. emoční (*solatium doloris*), zavádí obecný limit předvídatelnosti škody pro její náhradu a zakotvuje výslovnou úpravu předsmělní odpovědnosti (*culpa in contrahendo*).

⁵ Cassazione no. 1183/2007 a Cassazione no. 1781/2012.

Nizozemská justice byla nucena čelit kolidujícími dvěma právními principy, a to právní jistoty a zásadě spravedlivého uspořádání práv a povinností na pozadí individuálního případu vypuzení z držby a vydržení vlastnického práva. Dle nizozemského občanského zákoníku ten, kdo drží věc v okamžiku, kdy došlo k promlčení práva podat žalobu proti neoprávněnému rušení držby, nabývá vlastnické právo, třebaže jeho držba nebyla v dobré víře (čl. 3:105/1 BW). Vědomé zmocnění se držby cizí věci je ovšem civilním deliktem a to, že původní vlastník mohl zjistit (kontrolovat), že někdo jiný se chopil držby jeho věci, současně nezakládá spoluzavinění poškozeného. Obranou poškozeného tak zůstává žaloba na náhradu škody, jež se promlčuje v pětileté subjektivní lhůtě, jejíž počátek určuje okamžik, kdy se původní vlastník dozvídá (resp. nabývá vědomost) o ztrátě svého vlastnického práva, a maximálně (objektivní lhůta) po 20 letech od chvíle, kdy držitel nabyl vlastnické právo vydržením (čl. 3:310 BW).

Polské deliktní právo řešilo otázku náhrady újmy příbuzným v souvislosti se závažnou újmou na zdraví u primárně poškozeného, tj. zkoumalo právo sekundárních (lépe řečeno nepřímých) obětí deliktu. V konkrétním případě šlo o právo matky na náhradu nemajetkové újmy (cca 47 000 eur) způsobené depresí (diagnostikovanou v roce 2013) a vleklou bolestí páteře a zad, neboť byla od narození svého těžce postiženého syna (1997), jemuž byla náhrada za materiální a nemateriální újmy přiznána v roce 2007, jedinou pečující osobou. Prvoinstanční soud náhradu přiznal, soud odvolací však nikoli s odůvodněním, že nepřímo poškozená osoba je oprávněna ke kompenzaci svých nemajetkových újem toliko v případě smrti primární oběti, tj. nikoliv v situaci, kdy poškozený delikt přežil. Nárok byl nadto již promlčený. NS ovšem posouzení zvrátil a nárok nepřímé oběti přiznal, ačkoliv potvrdil, že v daném případě je promlčený. Odůvodnil to potřebou ochrany osobnostních statků (silné rodinné pouto), čímž z pohledu polské nauky vytvořil nový druh osobnostního práva.⁶

Rumunský Kasační soud řešil otázku náhrady nemajetkové újmy v případě újmy na životě způsobené dopravní nehodou. Profesor Christian Alunaru poukázal na to, že nový rumunský OZ neobsahuje jasná a přesná

kritéria pro posouzení výše náhrady. Obdobně jako v ČR hraje v těchto případech rozhodující roli soudcovské rozhodování. Druhoinstanční soud nicméně zdůraznil, že podstatné je zajištění (a udržení) rozumné proporcionality mezi výší přiznávané náhrady a újmou tak, aby nedocházelo k vytváření bezdůvodného obohacení na straně odškodňovaných. Soudy by proto měly primárně zohlednit ztráty/újmou z hlediska psychologického, sociálního a rodinného, zkoumán musí být rovněž vztah a stupeň příbuzenství se zemřelým.

Slovenský Ústavní soud se zabýval v souvislosti s posuzováním oprávněnosti nároku na náhradu újmy ochranným účelem normy. Anton Dulak vylíčil skutkové okolnosti spočívající v tom, že družstvo jakožto investor skončilo v úpadku, když jeho členové – využívající služeb obchodníků s dluhopisy – přišli o své úspory. Žalována o náhradu způsobené škody je Národní banka Slovenska se zdůvodněním, že pochybila (nedbalost) při plnění povinností bankovního dohledu. Ústavní soud nárok na náhradu škody neuznal s tím, že účelem právní regulace bankovního dohledu není ochrana před takovým typem škod. Neexistuje žádné soukromé subjektivní právo na „správný“ či „adekvátní“ zákonný výkon bankovního dohledu.

V druhém konferenčním dni, kterému předsedal prof. Jaap Spier (Nizozemsko), byla zevrubnější pozornost věnována společnému tématu: mimosmluvní odpovědnosti v železniční, autobusové a letecké přepravě. Ernst Karner a Jonas Knetsch nastínili základní teoretická východiska tohoto zajímavého problému ve svých brilantních příspěvcích, věnovaných jak perspektivě kontinentálního občanského práva (německo-francouzský pohled), tak pohledu ekonomickému (deregulovaný trh), a upozornili na možnosti a limity použití nástrojů soukromoprávní odpovědnosti (tj. klasické instituty občanskoprávní odpovědnosti). Vedle obtížnosti komparativní analýzy (s ohledem na variabilní národní úpravy) upozornili i na to, že zkoumání základních předpokladů civilní odpovědnosti je komplikováno tím, že ustanovení jednotlivých národních úprav, unijní regulace a pravidla mezinárodního práva soukromého zde koexistují vedle sebe s řadou ne zcela vyjasněných interferencí.

⁶ Více k tomu konferenční příspěvek Ewy Baginské na <<http://www.ectil.org/ectil/getdoc/fd8c4128-fe4d-4381-a959-cb73536a296f/17thACET-Poland-Baginska.aspx>>.